

Citation:

F.B.J. Kuiper, Levensbericht L.M.J. Renou, in:
Jaarboek, 1966-1967, Amsterdam, pp. 412-417

Herdenking van

LOUIS MARIE JOSEPH RENOU

(28 oktober 1896—18 augustus 1966)

DOOR

F. B. J. KUIPER

Met het overlijden van Louis Renou in augustus van het vorige jaar heeft de Indologie een van haar meest illustere vertegenwoordigers verloren. Daar hij op 28 okt. 1896 te Parijs geboren was, scheidden hem nog slechts twee maanden van zijn zeventigste verjaardag toen onverwacht het einde kwam.

Uiterlijk was zijn leven het gelijkmatige en gedisciplineerde bestaan van de studeerkamermens, die de weg welke hij na een periode van twijfel en zoeken gevonden had tot het einde gevolgd is, met een consequente concentratie van zijn krachten op dit ene gebied. Maar dat gebied is, gemeten naar de mogelijkheden van een mensenleven, onbegrensd, en het is reeds veel, dat Renou naast een magistrale beheersing van de Sanskrit-literatuur in het algemeen, in twee onderdelen specialist heeft kunnen worden. Dit zijn de Veda, waaraan zijn naam voor lange tijd verbonden zal blijven, en de studie van de inheemse grammatici. Op beide gebieden toonde hij al vroeg zijn meesterschap, aan beide is hij tot het laatst studies blijven wijden, al zou op de Veda steeds meer de nadruk vallen.

Het begin getuigt reeds van een onvergelykelijke werkkraft, die tot het einde niet verflauwt en geen inzinking vertoont. Na de *licence ès lettres* en de *agrégation* aan de Sorbonne te hebben behaald, is hij een jaar leraar te Rouaan om zich dan geheel aan de studie te wijden. In deze tijd, omstreeks 1922, waarin hij nog even met de gedachte speelt papyroloog te worden, geeft zijn vriend Emile Benveniste hem twee Sanskrit-grammatica's en neemt hem mee naar de colleges van Meillet in de indo-europese taalwetenschap. Dit is beslissend geweest voor zijn leven. Hij breekt resoluut met zijn verleden als classicus — aan het Grieks heeft hij met uitzondering van zijn *petite thèse* nooit een publicatie gewijd — en bakent doelbewust zijn weg af, waarvan hij nooit meer is afgeweken.

Niet minder opvallend dan de vaart waarmede hij zich in enkele jaren een meesterschap op het nieuwe terrein van zijn specialisme weet te verwerven is de keus daarvan en de systematische — men zou bijna zeggen: duitse — wijze waarop hij zich hierin oriënteert.

Dat hij de Veda (en speciaal de studie van de ruim duizend oudste, archaische hymnen) koos, getuigde van zijn onafhankelijkheid tegenover

zijn leermeester Sylvain Lévi en de toen heersende stroming die deze vertegenwoordigde. Want de belangstelling voor de Veda, die in de tweede helft van de vorige eeuw door duitse geleerden filologisch toegankelijk was gemaakt, was in Frankrijk nooit groot geweest. Bergaigne, in 1888 gestorven, had geen navolgers gehad en de invloed van zijn oeuvre, een structuralistische benadering van de Vedische mythologie, vond geen begrip in een tijd die uitsluitend historisch gericht was. Maar ook in Duitsland was het vuur gedoofd en het zwaartepunt naar latere fases van de indische cultuur (Boeddhisme en filosofie) verplaatst. Toen Geldner in 1923 in Duitsland het eerste deel van zijn Veda-vertaling uitgaf, voelde hij zich, als laatste van een uitstervende generatie, op een verlaten post. De omslag is kort daarna vrij plotseling gekomen, en wel gelijktijdig in verschillende landen. Daar het geen toeval kan zijn, dat al deze jongere Vedisten geschoold waren in de vergelijkende indo-europese taalkunde en als hun eerste studies taalkundige onderzoekingen publiceerden, mag men vermoeden, dat ook Renou door het onderwijs van Meillet naar het Vedisch als een der meest archaische vormen van het Indo-Europees is gedrongen.

Inderdaad was de thèse, die hij enkele jaren later, in 1925, kon verdedigen, aan een onderwerp gewijd waarvan Veda en vergelijkende taalwetenschap de twee brandpunten waren. Hierin schilderde hij de plaats van het perfectum in het verbale systeem van de Veda tegen de achtergrond van het oude indo-europese systeem. Maar ook toen al was hij minstens evenzeer filoloog als taalkundige, en reeds eerder had hij in een serie lezingen getoond, dat hij zich met het werk van de oudere meesters van de Veda-filologie systematisch vertrouwd had gemaakt. Enige tijd heeft hij gearzeld: filologie en linguïstiek waren ook twee brandpunten in zijn geest geworden. De keuze viel, op advies van zijn twee leermeesters, op de indische filologie, en het is karakteristiek, dat hij zich al spoedig zelden meer over problemen van de vergelijkende taalkunde uitspreekt. Ook het Oud-Iraans, waarmee hij in zijn *thèse* toonde vertrouwd te zijn, valt dan buiten de grenzen die hij zich consequent stelt. Renou heeft slechts één heer willen dienen, maar die wist hij dan ook te dienen met de gehele inzet van zijn dynamische persoonlijkheid.

Ik noemde de systematische werkwijze als een tweede eigenschap. Weinig Vedisten zijn zo stelselmatig te werk gegaan. De reeds genoemde studie van het werk van zijn grote voorgangers, in 1928 gepubliceerd onder de titel „Les maîtres de la philologie védique”, leerde hem methodologische bezinning op de gekozen taak. Maar er was ook de onafzienbare stroom van textuitgaven, vertalingen, artikelen, vanaf het begin van de 19de eeuw. Renou bracht dit gebied in kaart in zijn „Bibliographie védique” van 1931, door volledigheid en systematische opzet een bewonderenswaardig bewijs van zijn arbeidskracht, en een van de eerste van de lange reeks van *instruments de travail*, waarmee hij sindsdien de

Indologie verrijkt en het werk van anderen verlicht heeft. Deze arbeid, van een aard die men eerder gewoon is van een Duitser te verwachten, was te opvallender omdat hij daarnaast al jaren tevoren begonnen moet zijn zich ook in de gehele latere, klassieke literatuur in te lezen — zijn eerste vertalingen van Kālidāsa en Budhasvāmin dateren van 1927 en 1929 — en omdat in 1930 zijn grote beschrijvende grammatica van de klassieke taal verschenen was, een meesterwerk van een 34-jarige, zowel om de helderheid en de vaste greep op de materie waarvan het blijk gaf als om de indrukwekkende documentatie die Renou toen reeds bleek verzameld te hebben op een gebied, dat van zijn eigenlijke specialisme, de Veda, zover aflight. Het is tot heden onbestreden de volledigste beschrijving van de klassieke taal gebleven. Eerst in 1952 liet hij daarop zijn „Grammaire de la langue védique” volgen, helaas beknopter van opzet, maar welkom naast oudere, meer uitvoerige repertoria wegens de persoonlijke belichting van talrijke details.

Het is noch doenlijk, noch nodig de omstreeks veertig werken die op zijn naam staan te bespreken. Dit imposante oeuvre dat, afgezien van enige populariserende werken, steeds een bewonderenswaardig hoog niveau weet te handhaven, was alleen mogelijk dank zij een aantal samenwerkende factoren. Renou had niet alleen de gave van het snelle oordeel en de meestal feilloze blik, maar ook het vermogen kort en raak te typeren. Mede daaraan is het toe te schrijven, dat hij (zoals Benveniste van hem getuigde) zijn publicaties zo snel kon voltooien, „écrivain presque d'un jet de longs chapitres, ou même des livres entiers.” Behalve het feit, dat hij kon steunen op een zelden falend geheugen, waren de strikte beperking tot India en het uitsluitend gebruik van zijn moedertaal factoren van belang. Toch kan men zich deze productie van een man, die telkens weer blijk gaf van alle publicaties op zijn uitgestrekte gebied op de hoogte te zijn, slechts daaruit verklaren, dat zijn gehele werkwijze hierop gericht was. Alles waarmee hij zich bezighield, scheen als vanzelf onmiddellijk vorm te krijgen in een publicatie. Hieraan is het te danken, dat zij die na hem komen op menig terrein de weg gebaad vinden. Ik denk daarbij in de eerste plaats aan zijn „Vocabulaire du rituel védique”, de „Terminologie grammaticale du Sanskrit” en zijn Pāṇini-vertaling, maar ook aan zulke pretentieloze werkjes als zijn „Littérature: sanskrite”.

Een enkele vakgenoot, vooral in Duitsland, mag op sommige van de door Renou bestreken gebieden dieper geboord hebben, maar geen heeft zich op een zo uitgebreid terrein bewogen en daarbij zo'n hoog niveau bewaard. Toch, hoe groot zijn bijdragen tot onze kennis van taal en cultuur ook geweest mogen zijn, zijn uitzonderlijke positie in de internationale vakwereld dankte Renou toch voor alles aan het feit, dat hij vrijwel de enige en laatste was, die nog in staat was het gehele gebied van de Sanskrit-filologie — met uitzondering van het Boeddhisme waarvoor

hij het gevoel miste — te overzien en het werk dat verricht werd te registreren.

Dit geldt ook voor zijn grootste werk, de „Etudes védiques et pāninéennes”, waarvan zestien deeltjes (het laatste posthuum) verschenen zijn. Toen hij in 1955 met deze serie begon, was zijn bedoeling wellicht zich een ongestoorde publicatie-mogelijkheid te verzekeren voor een reeks van monografiën op de twee gebieden die van ouds zijn specialismen waren. Spoedig echter verschoof het zwaartepunt geheel naar de Rigveda, en allengs begon zich steeds duidelijker het plan af te tekenen van een nieuwe, franse vertaling met commentaar van deze Veda. Renou volgde daarbij niet de volgorde van de hymnenverzameling zelf, maar groepeerde alle hymnen aan één bepaalde godheid tesamen, zoals eens Ludwig gedaan had. Achtereenvolgens verscheen zo, in een opvallend gelijkmatig tempo, de vertaling van de liederen aan alle mindere godheden. Kennelijk had Renou zich de laatste tien jaar van andere taken vrijgemaakt om zich ongestoord aan dit werk te kunnen wijden. Tweederde was reeds voltooid, toen hij plotseling uit dit werk en het leven werd weggenomen.

Er is een dubbele reden bij dit laatste en grootste werk stil te staan. Het is niet alleen, als afsluiting van een leven gewijd aan de studie van de Veda, een werk waarvan elke bladzijde getuigt van een vertrouwdeheid met de text en al zijn problemen, zoals die slechts door lange en intense verdieping kan worden verkregen: het is ook in ander opzicht karakteristiek voor Renou's gerichtheid en werkwijze. Hij was, zo schijnt me, meer op het geheel gericht dan op het detail. Hoe zorgvuldig hij ook was ten aanzien van de minieme details die mede zijn vak vormden, zelden ging hij in dit laatste werk diep op het geïsoleerde feit in. Dwong zijn omvattende taak hem zich niet in kleinigheden te verliezen, niet stil te staan bij feiten die zich niet aanstonds in een korte formule tot klaarheid lieten brengen? Men zou soms aan een zekere begrijpelijke gehaastheid kunnen denken, ware het niet, dat hier, als ik me niet vergis, ook een andere zijde van zijn persoon in het geding is.

Een ieder, die de Westerse pogingen overziet welke vanaf het midden van de vorige eeuw gedaan zijn om door te stoten tot een dieper begrip van de Vedische cultuur, en in het bijzonder van het godsdienstig denken dat de achtergrond van de 1028 hymnen vormt, ziet zich gesteld tegenover een ruïneveld van hypothesen en theorieën. Geen heeft blijvende geldigheid kunnen behouden, de meeste dragen de duidelijke signatuur van cultuurantropologische en godsdiensthistorische denkrichtingen uit voorbije periodes. Ook Renou erkent: „Aujourd'hui nous avons l'impression d'être devant un champ de ruines.” Het is wellicht een zaak van temperament, hoe men op dit historisch schouwspel reageert. In het geval van Renou is het een reactie van onverholen scepticisme geweest. Zijn enige (vroeg) bijdrage op dit gebied is geweest zijn medewerking — en dan nog een zuiver filologische — aan Benveniste's poging om de

achtergrond van de Indo-Iraanse *Ūtra*-mythe (centraal in de Veda!) met linguïstische en filologische middelen te ontraadselen, een poging die weinig instemming heeft gevonden omdat zij aan het wezen van de mythe te weinig recht deed. Na 1934 heeft Renou zich niet meer aan problemen van deze aard gewaagd.

Het centrale punt in zijn agnostische houding lijkt me sindsdien, dat hij de systeem-gedachte in de cultuur niet aanvaarden kan. Hij ziet scherp het belang van de vroege structuralistische benadering van de Vedische mythe, die Bergaigne in de jaren zeventig van de vorige eeuw ondernomen heeft, en acht deze ten dele geslaagd. Maar tegelijkertijd schrijft hij: „L'avenir enseignera peut-être un nouvel éclecticisme, romantique avec l'esprit de système dont le Véda a souffert plus que toute autre branche de l'indianisme”. De verzuchting was even begrijpelijk als de uitweg van het eclecticisme voor hem onvermijdelijk was geworden.

Anderzijds moet hij zich echter zonder twijfel bewust zijn geweest, dat detail-interpretatie en reconstructie van de totale ideologische achtergrond (de mythe) voortdurend op elkaar moeten steunen. Daar Renou de methodologische moeilijkheden van de Veda-studie als slechts weinigen aan den lijve ondervonden had, moet hij de fundamentele impasse waarin deze studie verkeert scherp gezien hebben. „Il y a comme un malaise qui plane sur ces études” luidt zijn diagnose, zijn therapie: vooral verdiepte semantische woordstudies. Geloofde hij, dat uit een voortgaande analyse van het detail het totale Vedische wereldbeeld zou tevoorschijn treden, of was dit resignatie?

Duidelijk is in ieder geval, dat hij de grenzen van het filologisch handwerk scherp beseftte: „Mais, quand on est en présence d'un document aussi singulier que le *R̥gveda*, on voudrait franchir d'emblée toute philologie, comprendre ce que les *ṛ̥ṣis* avaient en tête quand ils accumulaient les images étranges, les paradoxes déconcertants.” Maar voor de consequentie van Bergaigne's methode, dat men namelijk zijn gegevens in een systeem moet passen, deinsde Renou — we zagen het — instinctief terug. „It would never be my intention”, schreef hij in 1953, „to try to find a single key to the interpretation of the Veda. Mythological legend, considered by itself, expresses many widely different truths.” Zijn laatste woord bleef, als ik het goed zie, de scepsis, eerbiedwekkend, omdat zij voortkwam uit een intellectuele integriteit — maar ook scepsis houdt consequenties in die men niet geheel kan ontlopen. In de innerlijke tegenspraak van Renou, die de grenzen van de filologie zou willen overschrijden, maar zich door zijn wetenschappelijke geweten op de detail-analyse teruggeworpen zag, weerspiegelt zich de huidige fundamentele problematiek van de Veda-studie scherper dan in enige andere tijdgenoot. Het is wellicht het duidelijkste bewijs, hoezeer Renou tot de representant bij uitstek van dit vak was uitgegroeid.

Temeer moet men zijn openheid van geest bewonderen die hem tot het eind in staat stelde kennis te blijven nemen van studies die zich, naar

zijn innigste overtuiging, met onbewijsbare zaken bezighielden. „Ik zou bijna bereid zijn Uw interpretatie te aanvaarden”, zo ongeveer schreef hij eens aan een vakgenoot, „als maar op dit gebied iets met zekerheid aangetoond kon worden.” Maar hij las alles, en kon er een goed en evenwichtig verslag van geven, zoals in de lezingen die in engelse vertaling onder de titel „Religions of India” (1953) gebundeld zijn. Aan de andere kant was het juist deze scepsis die hem veroorloofde eenvoudig registrerend te werk te gaan ten aanzien van gebieden die hem anders naar zijsporen verlokt zouden hebben.

Uit het hier gezegde laat zich begrijpen, dat Benveniste van zijn Veda-commentaar enerzijds kon contateren, dat deze in details weinig nieuwe gedachten bevatte, anderzijds echter, dat hij door een ontbreken van elk dogmatisme de minst partijdige van alle was geworden. In één spanning moet hij zijn laatste levensjaren hebben doorgewerkt aan wat — te laat — uitgroeide tot een ambitieuze poging om naast twee duitse meesterwerken — Geldner's vertaling en Oldenberg's commentaar — een werk te plaatsen dat niet alleen een franse Geldner, maar ten dele ook een franse Oldenberg moest worden.

Ook al zal men het altijd blijven betreuren, dat het een torso is gebleven, het beeld van het fenomeen Renou komt er, even scherp als in zijn meer algemene werken, uit naar voren als dat van de meest omvattende en meest synthetische geest onder de Sanskritisten van deze tijd.